

Peter Klinar

*Fakulteta za sociologijo,
politične vede in novinarstvo,
Ljubljana*

Priljeno: 28. 01. 1986.

SPREMEMBE MIGRACIJSKIH POJAVOV V ZADNJEM DESETLETJU*

SAŽETAK

Razprava se osredotoča na prikaz nekaterih sprememb, ki zadevajo mednarodne evropske migracije v sodobnih kriznih razmerah. Zorni kot razglabljanja zadeva omejene možnosti in neupoštevane interese emigrantskih družb in migrantov, ki so osvetljeni z vidikov učenikov migracijskih politik, sprememb migracijskih procesov in sprememb razredne ter slojevske strukture migrantov. Kritično so prikazane karakteristične spremembe sodobnih evropskih migracij glede na njihov ekonomski, relativno prostovoljni, organizirani in začasni značaj. Kritika je uperjena na deklarirano politiko integracije imigrantov in na druge vidike migracijske politike imigrantskih držav, kakor tudi na uresničevanje konceptov zamišljene migracijske politike emigrantskih držav. Beremo o spremembah adaptacijskih in akulturacijskih procesov, o spremembah raznoterih disjunktivnih procesov še posebej konfliktov in nasprotovanj. Analiza se usmerja na neskladja znotraj družbenih procesov in med njimi. Ker kriza profilira razredne odnose in pogloblja notranje in medrazredne konflikte, so tudi ti vidiki sprememb migracijskih pojavov vključeni v to razpravo.

1. Nekatera vsebinska izhodišča

1. Razpravljanje o novih migracijskih poteh v zadnjem desetletju bomo omejili na problematiko mednarodnih evropskih migracij.

2. Mednarodni migracijski pojavi odsevajo krizne razmere, v katerih se znajdejo imigrantske in še posebej emigrantske družbe. Ko razglabljam o migracijah v zadnjem desetletju, moremo govoriti o migracijah v kriznem obdobju. Z družbeno krizo kot kompleksnim družbenim pojavom — sodimo, da je ekonomska kriza preozka označba — razumemo takšno zaostreno stopnjo družbenih nasprotij in konfliktov, ki zahteva temeljite družbene spremembe. Družbeni razvoj se znajde na razpotju: ali bodo v njem prevladovali pozitivni razvojni trendi, ali pa bodo prevladovali konservativni, regresivni trendi družbenega dogajanja. Krizni pojavi predstavljajo vrhunec v konfliktnih odnosih, odločilno obdobje, ki zahteva spremembe. Značilnost družbene krize je tudi v negotovosti glede na to, v katero smer se bo obrnil tok prihodnjega družbenega razvoja. V resnem kriznem obdobju je prizadeta družbena blaginja, zadovoljevanje raznoterih potreb in pravic, uresničevanje interesov in vrednot se omejuje. Širijo se nestabilnost, zmeda, dvomi, pojavi socialne dezorganizacije in patologije, (anomija, korupcija, anarhija, privilegija, špekulacije). Poglobljajo se pojavi družbene neenakosti, izkoriščanje nedemokratičnosti, odločanje in neustvarjalni konfor-

* Referat na strokovnem posnetu: »International Migration in the Contemporary Economic Crisis«, Research Committee on Migration ISA, Dubrovnik 14—16. junija 1985.

mizem, čeprav more biti prav krizno obdobje stimulatívno v iskanju alternativnih rešitev. Posledice družbene krize izrazito prizadevajo razrede in sloje, ki so nizko uvrščeni na hierarhiji družbene strukture, etnične, socialne manjšine, marginalne skupine, nerazvite regije in globalne družbe. Globina in celovitost družbene krize vpliva na to, ali se bodo družbe izvlekle iz nje z revolucionarnimi, ali evolucijskimi spremembami.

Poglabljanje razlik med razvitimi imigrantskimi in manj razvitimi emigrantskimi družbami, omejevanje emigracij oz. imigracij, pospešeni prisotni migracijski tokovi, prisotnost ilegalnih migracij, povečevanje nezaposlenosti med migranti, pojavi pospešene diskriminacije med imigranti, povečane socialne negotovosti in poglobljena družbena neenakost, izrazito omejene možnosti, da bi emigrantske države lahko uresničevale svojo migracijsko politiko ipd. — vse to in drugi procesi, ki jih bomo še omenili, govori za obstoj kriznih razmer, v katerih so se znašle mednarodne migracije. Kot temeljni vidik kriznih razmer mednarodnih migracij štejeemo poglobljen prepad med razvitimi in nerazvitimi družbami.

3. Zorni kot našega razglabljanja bodo omejene možnosti in upoštevani interesi emigrantskih družb ter migrantov, kar pomeni kritični pogled na dominantno vlogo imigrantskih družb.

4. Migracijski sodobni pojavi so izredno celoviti, zapleteni in protislovni in ker so zaradi krize na razpotju, srečujemo ob klasičnih pojavih, ki se tudi obnavljajo, tudi mnoge nove pojave in odprta pota razvoja v različne smeri. Osredotočili se bomo le na nekatere vidike sodobnih migracij in sicer na učinke migracijske politike, na spremenjene migracijske procese in na spremembe v razredni in slojevski strukturi, povezane s sodobnimi migracijami.

2. Značilnosti sodobnih mednarodnih evropskih migracij

1. Sodobne migracije v Evropi, ki smo jih označevali kot ekonomske, to značilnost še naprej ohranjajo, hkrati pa dobivajo zmeraj bolj tudi širši družbeni pomen. Motivi emigracij so bili ekonomske narave, in ker kriza najbolj občutno poslabša ekonomske razmere v nerazvitih emigrantskih državah, postajajo motivi vračanja zmeraj bolj poudarjeno socialne, čustvene narave (domotožje), gre za socialne privlačevalne dejavnike v izvorno emigrantsko družbo. V krizi delujejo ekonomski dejavniki odbijanja na strani imigrantskih družb (dejanska ali zagrožena brezposlenost), in seveda na strani emigrantskih družb. Zaradi diskriminacijskih razmer in majhne socialne varnosti v imigrantskih družbah postajajo vse bolj pomembni socialni dejavniki odbijanja z imigrantskih in privlačenje v izvorne emigrantske družbe. Hkrati pa lahko ugotovljamo, da se na strani imigrantskih družb kažejo ekonomski dejavniki privlačenja, ki veljajo seveda za kategorije zaposlenih imigrantov, s stabilnejšim družbenim položajem.

Ob ekonomskem dobivajo sodobne migracije širši družbeni značaj tudi zaradi tega, ker se po dolgotrajnejšem bivanju migrantov v imigrantski družbi razvijajo določeni procesi med imigranti in imigrantsko družbo, utrdijo se imigrantske etnične skupnosti, imigrantske družbe deklarirajo integracijska načela, imigrantske družine se združijo, v imigraciji, rastejo druge in tretje generacije imigrantov. Kažejo se znaki političnega osveščanja imigrantov in znaki dojemanja pomena imigrantov kot političnih subjektov.

2. Sodobne migracije smo označevali kot relativno prostovoljne, ko so se pod nju ekonomskih razlogov selili migranti iz manj v bolj razvite družbe. Stopnja prostovoljnosti se v kriznih časih znižuje in omejuje. Konec je s celo-

vitim migracijskim tokom, ki se pretrga: emigracije oziroma imigracije so onemogočene ali otežkočene, vse več je prisilnih remigracij, upadajo pa relativno prostovoljne remigracije. Imigrantske družbe skušajo vzpodbujati za različnimi ukrepi, ki pa temeljijo na pritiskih remigracijske odločitve migrantov, ki jih je mogoče razumeti le kot relativno prostovoljne. Migracijski tok je vendarle treba razumeti kot celoto, ki zahteva usklajenost ukrepov. Ni mogoče pričakovati, da bi ob prisilnih omejitvah imigracij, bilo mogoče z vzpodbujevalnimi ukrepi imigrantskih družb regulirati remigracije. Če govorimo o povečanju prisilnih remigracij to pomeni, da imigrantske družbe selekcionirajo migrante na tisti del, ki ga rabijo in ostaja v imigrantski in na tisti del, ki ga ne rabijo in se je prisiljen vrniti v izvirne emigrantske družbe.

3. Kot značilnost sodobnih migracij smo omenjali tudi njihovo organiziranost. Ta organiziranost je temeljila predvsem na interesih imigrantskih družb in krizne razmere takšno enostransko organiziranost še potencirajo. Ne moremo govoriti, da ukrepi migracijske politike slonijo na usklajenih interesih imigrantskih, emigrantskih družb ter migrantov. Moremo reči, da v kriznih obdobjih narašča neskladnost interesov imigrantskih in emigrantskih družb ter migrantov. Prisilene remigracije so v interesu imigrantskih družb in v nasprotju z interesi emigrantskih družb ter migrantov. Emigrantske družbe ne morejo usklajati svojih razvojnih interesov z remigracijskimi tokovi in ne morejo voditi svoje remigracijske politike. V emigrantskih družbah prihaja do opaznih konfliktov med kategorijami remigrantov in kategorijami prebivalstva, ki niso emigrirale (problemi naraščajoče nezaposlenosti med iskalci prve zaposlitve, višji ekonomski status remigrantov). Procesi integracije remigrantov postajajo v emigrantskem okolju dokaj težavni in zapleteni.

Inovacijski remigranti ne izpolnijo svojih ciljev v imigrantski družbi in naletijo na težave po vrnitvi v izvirne emigrantske družbe, ki ne morejo izkoristiti njihovih potencialov. Konservativni remigranti pa pogosto predstavljajo breme za emigrantsko državo. Kriza tudi pospešuje, zaradi različnih omejitev v konservativne migrante in zavira obstoj prehodne gibljive (transilient) kategorije migrantov. Te kategorije migrantov so se pojavljale v normalnih razmerah. Če so remigranti ugotovili, da svojih ciljev v emigrantski družbi ne morejo uresničevati, ali, da se težko vanjo reintegrirajo, so se ponovno odločili za emigracijo. Te možnosti v krizi ne obstoje več.

Tudi prehodi trajnih migrantov v začasne zaradi prisilnih, ali vzpodbujevalnih remigracijskih ukrepov, opozarjajo na težave njihove reintegracije po remigraciji, ko niso imeli dalj časa razvitih stikov s svojo izvirno emigrantsko družbo.

4. Mednarodne evropske migracije smo tudi označevali kot začasne, kar je še posebej prihajalo do izraza v obdobju, ko je prevladovalo rotacijsko načelo. Po fazi spontanih — ilegalnih migracij se namreč razvijejo organizirane — legalne migracije in imigrantske družbe uveljavijo rotacijsko načelo, menjavanje imigrantov v krajših obdobjih, ki ga je nadomestila faza trajnejših in začasnih imigracij. Imigrantske družbe so s svojih vidikov pozitivno selekcionirano imigrante, asimilirale ali delno integrirale, začasni migranti pa so se po izpolnitvi svojih ciljev vračali prostovoljno, ali pa tudi prisilno kot neuspeli, ali s strani imigrantskih družb negativno selekcionirani migranti v svoje izvirne emigrantske družbe. Začasni migranti, ki so to bili po svoji odločitvi, so bili hkrati vključeni v sistem imigrantske in emigrantske družbe, s katero so bili tesno povezani in ohranjevali različne stike.

Po krizi se precejšen del trajnih imigrantov spremeni zaradi remigracijskih ukrepov imigrantskih držav v začasne migrante — prisilne migrante. Po-

zitivno selekcioniranim imigrantom imigrantske družbe dovolijo preselitve družinskih članov, z dolgotrajnostjo imigracij naraščajo druge in tretje generacije imigrantov in imigrantske družbe deklarirajo politiko integracije imigrantov, s katero skušajo doseči socialni mire. Trajnejše imigracije začenjajo prehajati v izseljenstvo, saj med temi kategorijami in njihovimi izvornimi družbami slabijo stiki, pa tudi imigrantske etnične skupnosti prizadeva kriza. Prostovoljne remigracije se omejuje, močno pa se povečajo prisilne, ali vzpodbujene remigracije. Omejitev prostovoljnih remigracij in pa zaostrena ekonomska in družbena kriza v emigrantskih družbah, omejujejo stike imigrantov z izvornimi emigrantskimi družbami in njihovo hkratno vključenost v sistem imigrantske in emigrantske družbe. Trajnost in začasnost imigracij je odvisna predvsem od uveljavljanja interesov imigrantskih družb. Relativno prostovoljne kategorije začasnih imigrantov se napajajo z ilegalnimi imigracijami, ki se začenjajo širiti v kriznih obdobjih.

Omejevanje prostovoljnih remigracij in povečevanje prisilnih remigracij ter prehodi selekcioniranih kategorij imigrantov v izseljence, so značilnosti migracij glede na njihovo trajnost, ali začasnost v kriznem obdobju. Spet se je izkazalo pravilo, da migracijski cikli soupadajo z manjšim časovnim zaostankom, s cikli gospodarskega razvoja. Za imigrante pa je tudi značilna negotovost glede trajnosti, ali začasnosti njihovega bivanja v imigrantski družbi, ki je povezana z uveljavljanjem interesov imigrantskih družb.

Ta negotovost je povezana tudi s političnimi spremembami v imigrantskih družbah. Konservativne vlade omejujejo politiko »države blaginje«, značilno za progresivnejše vlade, ki so bile bolj naklonjene imigrantskim delavcem in njihovem vključevanju v imigrantske družbe. Pospešujejo politiko vračanja imigrantov in s tem povzročajo prehajanje kategorij trajnih imigrantov v začasne imigrante — prisilne remigrante.

5. Kriza pospeši spreminjanje dosedanjih emigrantskih družb v imigrantske družbe. V evropske imigrantske družbe pritekajo imigrantski tokovi iz manj razvitih afriških, azijskih družb. Te imigracije so tudi ilegalne in emigrantske družbe, ki hkrati postajajo imigrantske, ne morejo zaradi stihijnih ilegalnih imigracij voditi bolj aktivne imigracijske politike. Ker so tudi omejene v emigracijski in remigracijski politiki kot države v razvoju, velja, da so te družbe omejene ve uveljavljanju vseh vrst svoje migracijske politike.

3. Spremembe migracijske politike imigrantskih držav

Obdobje neoliberalistične migracijske politike, ki pomeni dokajšnjo odprtost imigrantskih družb za priliv imigrantov iz manj razvitih emigrantskih družb, v šestdesetih letih, je razumeti kot globalno regulacijo migracij z vidikov interesov imigrantskih družb. Neoliberalistično migracijsko politiko ni mogoče enačiti s stihijnostjo migracij, ali z liberalističnim konceptom migracij v začetih fazah razvoja kapitalistične družbe. Pomeni pa liberalizacijo migracijske politike v odnosu do izrazitejših imigracijskih prepovedi, s katerimi smo se sprečevali v prejšnjih obdobjih. Neoliberalistična migracijska politika je odražala težnje imigrantskih družb, da pridobijo rezervo delovne sile iz emigrantskih družb in jo zaposlijo predvsem na nižje ovrednotenih delovnih opravilih v obdobju razvojnega cikla. Neoliberalistična migracijska politika prizadeva emigrantske družbe, ki zahtevajo spremembo mednarodnega ekonomskega reda, kar je razumeti z vidika mednarodnih migracij, da je treba zanje iskati alternativne rešitve. Emigracije delovne sile iz nerazvitih družb v imigracijsko razvite družbe, naj bi se nadomestile z razvojnimi in zaposlitvenimi možnostmi v emigrantskih

družbah. Imigrantske delavce pa naj imigrantske družbe kvalificirajo glede na potrebe emigrantskih družb, zagotovijo naj jim v času bivanja v teh družbah, ustrezne dohodke, kvaliteto življenja in socialno varnost.

Zakaj neoliberalistična migracijska politika ni ustrezala emigrantskim družbam? Ni upoštevala razvojnih interesov emigrantskih družb, ki so zgubljale delovno silo, tudi kvalificirano in strokovnjake. Prihajalo je v mnogih okoljih do demografskega neravnovesja, do mnogih socialnih problemov, do konfliktov med regijami zaradi zaposlitvenih neskladij med njimi, do omejevanja razvoja posameznih gospodarskih panog, do strukturalnih neravnovesij, do nesmotrenega trošenja prihrankov emigrantov ipd., tako, da emigracije dolgoročno gledano, niso prispevale k reševanju problemov emigrantskih družb.

Tudi kritika neoliberalistične migracijske politike iz izhodišča novega ekonomskega reda, migracijskih razmer ni spremenila. Do sprememb migracijske politike prihaja z nastopom družbene krize. Zaradi krize imigrantske družbe v glavnem zaustavijo imigracije, dovoljujejo združevanje družin, opravijo po svojih kriterijih strogo selekcijo imigrantov in uvedejo prisilne remigracije, ali z mnogimi ukrepi pospešujejo remigracije. Vloga države blaginje slabi in imigranti so izpostavljeni mnogim pojavom diskriminacije in socialne negotovosti. Možnosti o večji enakopravnosti migracijske politike med emigrantskimi in imigrantskimi državami se zmanjšajo. Emigrantske družbe dobivajo s prisilnimi ali vzpodbujenimi remigracijami manj kvalificirane delavce, kategorije za katere je najtežje mogoče najti zaposlitev, ob povečani nezaposlenosti iskalcev prve zaposlitve v emigrantskih družbah. Imigrantske družbe pa zadržujejo strokovnjake, kvalificirane delavce in druge kategorije pozitivno selekcioniranih imigrantskih delavcev.

Zaradi kriznih razmer se klasičnim oblikam diskriminacije pridružijo mnoge nove, s katerimi silijo imigrante v remigracije. Naraščajo negativni predsodki do njih in ksenofobija zaradi naraščanja nezaposlenosti med domačim avtohtonim prebivalstvom.

Imigrantske družbe začenejo razvijati idejo o integraciji pozitivno selekcioniranih trajnih imigrantov. To načelo samo po sebi je progresivno, kar pomeni opuščanje ideje o prisilni asimilaciji. Bistvo načela integracije je v tem, da se imigranti bolj približajo imigrantski družbi, če jim je dopuščeno, da ohranijo svoje etnične značilnosti, ob hkratnem sprejemanju načina življenja imigrantske družbe. V kontekst tega načela sodi tudi združevanje imigrantskih družin, dvojezično šolanje imigrantskih otrok, dopuščanje imigrantom nekaterih političnih dejavnosti, razvijanje imigrantskih etničnih skupnosti. S time naj bi dosegli vsaj minimalno participacijo imigrantov v imigrantski družbi in zagotovili socialni mir in ublažili razredne konflikte.

Krizne razmere pa niso prav nič vzpodbudne za doseganje stvarne integracije — popolnejše adaptacije, ali kulturnega pluralizma. Te procese je namreč mogoče uresničiti le ob zagotovitvi družbene enakosti imigrantov, kar pomeni odpravo etnične stratifikacije, pojavov etničnega deprivilegiranega manjšinskega statusa imigrantov. V krizi prihaja do izrazitega subproleterskega in socialno manjšinskega položaja imigrantov, do zaostrenih mednarodnih in notranje razrednih konfliktov, do poglobljanja pojavov etnične stratifikacije. Med domačim avtohtonim prebivalstvom naraščajo do imigrantov: diskriminacija, segregacija, negativni predsodki in stereotipi, ksenofobije, negativni nacionalizem. Mnogi trajni imigranti teh pritiskov ne zdržijo in se raje začnejo asimilirati, še posebej tisti, ki jim asimilacija predstavlja pogoj za socialno promocijo. Kulturni pluralizem ni ustvarljiv brez zagotovitve socialnega strukturalnega pluralizma, za katerega pa v krizi in razrednih odnosih sodobnega kapitalizma ni veliko

možnosti. Imigrantske družbe dopuščajo razvoj imigrantskih etničnih skupnosti le kot kulturnih in ne tudi kot političnih skupnosti. Brez razvoja imigrantskih etničnih skupnosti kot političnih institucij, si ni mogoče predstavljati aktivnejše participacije imigrantov v političnem dogajanju imigrantskih družb. Zaradi tega štejemo vključevanje imigrantov v lokalno samoupravo, v obratne delovske svete podjetij, pa tudi podeljevanje širše volilne pravice imigrantom, kot defektno. Kriza pogloblja neskladnost med ekonomskimi vidiki integracije imigrantov in med drugimi vidiki integracije (političnimi, kulturnimi ipd.). Na teh drugih področjih, ki zadevajo tudi prosti čas in druge zunaj poklicne vidike bivanja imigrantov v procesih integracije ni mogoče govoriti.

Procesi integracije so neskladni, ne le glede posameznih družbenih segmentov, marveč tudi glede na različne kategorije imigrantov. Več integracijskih elementov je najti pri trajnejših imigrantih, ki vidijo svojo perspektivo v imigrantski družbi, vendar gre pri njih za kombinacijo med integracijskimi in asimilacijskimi procesi. Večina imigrantov — prve generacije tretiranih kot delovna sila — pa je le delno integriranih. Tu gre za kombinacijo akulturacije, akomodacije in nižjih stopenj adaptacije. Živijo med dvema referenčnima sistemoma imigrantske in emigrantske družbe. S krizo se poglobijo razlike med višjimi in nižjimi socialnimi razredi in sloji imigrantov. Prvi se vključujejo v asimilacijske in adaptacijske procese, drugi pa ostajajo na nižjih stopnjah akulturacije in akomodacije, pa tudi v izolaciji. Nestabilna socialna situacija povzroča, da večinski delež delno integriranih imigrantov, ki so načrtovali ostati v imigrantski družbi pretežni del svojega delovnega obdobja, nazaduje v procesih delne integracije. Ti se morejo znajti v marginalni situaciji, ko hkrati ugotovijo, da nimajo zaradi nestabilne situacije perspektive niti v imigrantski, niti v emigrantski družbi. Delne integracije imigrantov v krizi tudi slabijo zaradi tega, ker niso podani pogoji za vsestranski razvoj imigrantskih etničnih skupnosti in za trajne, večsmerne stike imigrantov z njihovimi izvornimi emigrantskimi družbami.

Mogoče je tudi soditi, da se v krizi povečujejo deleži neintegriranih imigrantov. To so številni potencialni prisilni remigranti, kategorije ilegalnih imigrantov in kategorije imigrantov, ki se selijo iz ene imigrantske družbe v drugo. Širijo se kategorije imigrantov, ki hote opuščajo stike s svojo izvorno družbo, zaradi poglobljene krize v nerazvitih emigrantskih družbah. Tudi imigrantske etnične skupnosti prizadene kriza (diskriminacija, omejitev sodelovanja z emigrantsko družbo), kar pospešuje dezintegracijske procese med migranti. Naraščajo generacijski konflikti med prvo in drugo generacijo imigrantov, kar je razumeti kot razširjanje in poglobljanje dezintegracije imigrantov.

Za uresničevanje deklarirane integracijske politike imigrantov v kriznih razmerah ni pogojev, ker onemogočajo razvoj stvarne enakosti in kulturnega pluralizma. Vključevanje strokovnjakov, druge generacije in še nekaterih kategorij imigrantov v imigrantsko družbo, pomeni bolj širjenje različnih oblik asimilacije, druge kategorije imigrantov pa so odtujene, izolirane in diskriminirane in dokaj oddaljene od razvitejših stopenj adaptacije — integracije.

Imigrantske države začnejo v kriznih razmerah ob prisilnih remigracijah uveljavljati tudi ukrepe, ki naj bi vzbudili remigracije: odpravnine, poklicni trening primeren za pridobitev zaposlitve v emigrantski izvorni družbi, zagotovitev sredstev za prevoz remigrantov v domače okolje, finančna podpora za zaposlene imigrante, če se vrnejo v izvorna okolja ipd. Vsi ti ukrepi v krizi niso rodili opaznejših rezultatov. Imigranti vedo, da odhajajo z remigracijo v okolja, ki so s krizo še posebej prizadeta in, da nimajo več možnosti za ponovno emigracijo. Ti ukrepi niso učinkoviti tudi zato, ker imigrantske družbe niso prispevale k razvoju manj razvitih emigrantskih družb, ali k pospeševanju alternativnih rešitev mednarodnim migracijam.

4. Problemi migracijske politike emigrantskih držav

Če govorimo o politiki, potem ne mislimo le na zastavljanje ciljev, marveč tudi na njihovo uresničevanje. In ker so emigrantske države izrazito omejene v uresničevanju zastavljenih ciljev migracijske politike, smo ta razdelek naslovili kot problem migracijske politike emigrantskih držav.

Emigrantske družbe so zasnovalle svojo migracijsko politiko predvsem na alternativni mednarodni migraciji, na hitrejšem razvoju manj razvitih področij, na premoščanju prepada med razvitimi in nerazvitimi družbami, kar naj bi zagotovilo povečanje zaposlitvenih možnosti v nerazvitih družbah. Do emigracij naj bi bile emigrantske države selektivne in pospeševale emigracijske tokove nekaterih kategorij emigrantov, skladno z njihovimi razvojnimi koncepti. Emigrantske družbe so se trudile doseči zaščito svojih emigrantov v emigrantskih družbah in ohraniti ter razviti z njimi ekonomske, kulturne in druge stike. Skušale so pomagati emigrantom v vseh fazah krožnega migracijskega toka. Migracijsko problematiko so skušale usklajati glede na razvojno politiko svojih družb in pri tem upoštevati predvsem politiko zaposlenosti in razvojno regionalno politiko (razvoj nerazvitih območij). Nekatere so tudi načrtovalle aktivno remigracijsko politiko (npr. Jugoslavija).

Za doseg te ciljev migracijske politike so emigrantske družbe aktivirale svoje institucije za vodenje organiziranih migracij, sprejemale finančne ukrepe za pritek in investiranje prihrankov emigrantov, politične in socialne institucije za doseganje mednarodnih sprazumov za zaščito emigrantov. Učinki vseh teh prizadevanj emigrantskih držav pa so bili skromni. Moremo reči, da krizne razmere onemogočajo uresničevanje ciljev migracijske politike emigrantskih držav. Dominacija ukrepov imigrantskih držav prepreči selektivno emigracijo, ki naj bi jo vzpodbujale emigrantske države.

Zamišljene alternative emigracijam se ne uresničujejo in nerazvita območja emigrantskih družb se ne morejo tako razviti, da bi vzpodbujala prostovoljne remigracije in ne vzpodbujala morebitne prihodnje emigracije.

Pričakovanja o investicijah tujega kapitala v nerazvitih okoljih emigrantskih družb so se slabo uresničila. Takšna pričakovanja pa so v krizi še manj verjetna, da bi kapital investiral skladno z razvojnimi načrti emigrantskih družb, ob upoštevanju povečanih zaposlitvenih možnosti, kar pa naj bi hkrati bilo tudi skladno z interesi investorjev. Ob veliki zadolženosti emigrantskih družb v tujini, je tuji kapital še posebej zaostрил pogoje za investiranje v emigrantskih družbah. Ne kaže pa v tej zvezi prezreti neelastičnosti in zapletenih birokratskih postopkov na strani emigrantskih držav.

V krizi trgovinska menjava med razvitimi in nerazvitimi plastično kaže na poglobljena medsebojna neravnovesja. Razvite uvažajo od nerazvitih surovine in nezahtevne proizvode, nerazvite pa od razvitih drago opremo ter zahtevne proizvode. In tako dolgovi emigrantskih družb naraščajo, te družbe ne morejo brez dvomljivih ekonomskih učinkov več izvažati, ne morejo zagotoviti višje stopnje zaposlenosti, spremeniti nizko kvalifikacijske strukture zaposlenih. Vsi ti med seboj povezani procesi so v nasprotju z načeli novega ekonomskega reda in z razkrivanjem alternativ mednarodni migraciji.

Pričakovanja o povračilu kompenzacij, ki naj bi jih plačale imigrantske države emigrantskim državam, ker so dobile delovno silo: tudi kvalificirane delavce in strokovnjake, ki pri njih ustvarjajo presežno vrednost, so v kriznih časih postala povsem neustvarljiva, saj so imigrantske družbe te predloge zavračale že v času njihovega ekonomskega vzpona.

Poskusi, da bi imigrantske družbe kvalificirale imigrante za potrebe emigrantskih družb, niso dali željenih rezultatov. V krizi interesi delodajalcev imi-

grantskih družb še bolj prihajajo do izraza, cilje emigrantskih in imigrantskih družb je zaradi hitrih sprememb težko uskladiti in tehnološke razlike med oboema vrstama družb so zmeraj večje, kar pomeni, da se v imigrantskih družbah priučeni industrijski delavci zmeraj težje zaposlujejo v svojih izvornih emigrantskih družbah. Tudi pospešena negativna selekcija imigrantskih delavcev s strani imigrantskih družb in njihovo potiskanje med remigrante, ki se v krizi razmahne, je v nasprotju z uresničevanjem gornjega cilja migracijske politike emigrantskih družb. Ob vsem tem ne kaže prezreti omejenih zaposlitvenih možnosti v emigrantskih družbah zaradi množične nezaposlenosti. Uspeli imigranti, ki so pridobili znanje in kapital, ki bi jih emigrantske družbe rade pridobile niso v krizi zainteresirani, da se vračajo v negotove razmere emigrantskih družb in, da pripeljejo s seboj kapital in stroje in imigrantske družbe, jih v tej smeri ne vzpodbujajo; emigrantske družbe pa so premalo aktivne in sposobne, da bi jih pridobile.

Zapletejo se problemi, ki zadevajo priliv in vlaganje prihrankov emigrantov v izvorne družbe. Ob koristnih učinkih priliva teh prihrankov, ki v emigrantskih družbah predstavljajo pomemben delež deviznih sredstev (gradnja stanovanj, modernizacija kmetijske in obrtne proizvodnje, vlaganje v gospodarske aktivnosti in povečanje zaposlitvenih možnosti, zboljšanje življenjskega standarda družin emigrantov), so bila tudi mnoga nekoristna vlaganja v neemigrantska območja, srečevali smo nesmotrene investicije, povečevanje potrošnje od povečanem uvozu, zviševanje inflacije ipd. V kriznih časih je mogoče pričakovati zmanjšan priliv prihrankov imigrantov v emigrantske družbe zaradi negotove ekonomske situacije v teh družbah. Imigranti vlagajo svoja sredstva v varnejših bankah imigrantskih družb. Množično se že pojavlja druga generacija imigrantov, ki ima malo interesa pošiljati in vlagati prihranke v izvorne družbe svojih staršev. Ob tem pa ne gre prezreti, da more biti kriza tudi vzpodbuda za pridobivanje prihrankov emigrantov s strani emigrantskih družb. Diskriminacija in krizne posledice v imigrantski družbi, večja vrednost deviznih sredstev v emigrantskih družbah in pomoč družine, prijateljev iz domačega okolja, utegnejo vzpodbujati prenose prihrankov v emigrantsko družbo.

Kriza neugodno vpliva na skrb emigrantskih družb za zaščito njihovih emigrantov v imigrantskih družbah. Zaradi krize prestiž in vpliv nerazvitih emigrantskih družb v mednarodnih relacijah upada, kjer še bolj dominirajo razvite imigrantske družbe. Hkrati pa težavne ekonomske razmere emigrantske družbe ovirajo, da bi bolj razvijale kulturne, izobraževalne in druge stike z emigranti in njihovimi etničnimi skupnostmi v imigrantskih družbah.

Dosedanja politika emigrantskih držav je bila predvsem usmerjena na poskuse regulacije emigrantskih tokov, kar preneha s krizo zaradi tega, ker imigrantske države v glavnem ne sprejemajo novih imigrantov, manj pa je delovala na remigracijske tokove na pridobivanje posameznih kategorij remigrantov in na iskanje alternativ mednarodnih migracij. Poskuse reguliranja migracij je kriza bistveno omejila, kot je bilo že omejeno. Na te omejitve so vplivali ukrepi imigrantskih držav pa tudi neučinkovitost uresničevanja zastavljene politike s strani emigrantskih držav. V tej zvezi moramo omeniti: nesmotrne investicije, neproduktivno vlaganje prihrankov imigrantov, neustrezne, za emigrante nezanimive razvojne načrte, zanemarjanje razvoja kmetijstva, pomanjkljive informacije, neprimerne carinske, davčne in druge predpise in njihovo nenehno spreminjanje, neučinkovito delovanje zavodov za zapošljavanje in drugih služb, dolgotrajnost in zapletenost birokratskih postopkov, nepriznavanje v tujini pridobljenih znanj ipd.

Sklenemo lahko z ugotovitvijo o neobstoju, ali izraziti omejenosti migracijske politike nerazvitih emigrantskih držav v kriznem obdobju.

5. Splošne spremembe družbenih procesov, ki zadevajo imigrante

Krizni pojavi povzročijo spremembe družbenih procesov, v katere so vključeni imigranti. Prihaja do neskladij med družbenimi procesi in znotraj njih. Pojavljajo se nove pojavne oblike družbenih procesov. Srečujemo nazadovanja v razvoju konjunktivnih procesov, ki neredko dobivajo tudi značilnosti, kakršne so veljale za družbene procese v obdobju klasičnih migracij. Konjunktivni procesi postajajo bolj enostranski in neprostovoljni ter medsebojno nepovezani. Ideje o razvoju stvarnega kulturnega pluralizma, o povezanosti višjih stopenj adaptacije in akulturacije, o hkratni enkulturaciji v dveh kulturah, o etnični enakopravnosti, postajajo neaktualne in možnosti za začetke njihove realizacije so splahnele. Procesni neskladnosti znotraj konjunktivnih procesov in med njimi vodijo do nasprotij, pa tudi posamezni nerazviti konjunktivni procesi se spreminjajo v disjunktivne. Disjunktivni procesi se širijo in poglobljajo. Ta ugotovitev pa ne pripelje do preproste ugotovitve, da razširitev disjunktivnih procesov vzbuja pri emigrantih remigracijske težnje, ker se hkrati širijo tudi disjunktivni procesi med emigranti in njihovimi izvornimi družbami ter imigrantskimi etničnimi skupnostmi. Razpleti disjunktivnih procesov so močno odvisni od globalnih konfliktov med imigrantskimi in emigrantskimi družbami, ki jih kriza zaostri in seveda od delovanja institucij dominantnih imigrantskih družb.

Tudi disjunktivni procesi dobivajo v krizi značilnosti, ki jih poznamo iz klasičnih obdobij migracij. Ker disjunktivni procesi postajajo večdimenzionalni, to hkrati pomeni, da se diferencirajo odnosi imigrantov do imigrantske družbe ali imigrantske etnične skupnosti, do drugih imigrantskih etničnih skupnosti in do izvorne emigrantske družbe. Te relacije imigrantov opozarjajo na neskladnosti disjunktivnih procesov. Razpršitev konfliktov tudi na segmente izven imigrantske družbe, omogoča v kriznih obdobjih zaostritev konfliktov imigrantov z imigrantsko družbo. Imigranti bivajo v negotovi situaciji in nima alternativnih rešitev; to so razlogi, da ne uspejo razviti učinkovitejših akcij proti imigrantski družbi, ob tem pa velja seveda še upoštevati vse klasične zadržke, ki zadevajo reagiranje imigrantov proti imigrantski družbi.

6. Spremembe konjunktivnih procesov emigrantov

Krizne razmere so zavrle možnosti za razvoj višjih stopenj adaptacije — kulturnega pluralizma. Procesni adaptacije in akulturacije nazadujejo v smeri večje enostranosti in neprostovoljnosti in ostajajo med seboj nepovezani. Znotraj obeh procesov se kažejo strukturalna neskladja.

Omenjajo se procesi adaptacije na ekonomskem področju, procesi adaptacije na družbenopolitičnem področju in področju prostega časa pa se zaradi razširjanja diskriminacij izrazito omejujejo. Procesni adaptacije se kažejo kot procesi nepopolne adaptacije, ko enostransko dominira večinska kultura in ko se profilirajo pojavi etnične stratifikacije. Imigrantske etnične skupnosti odsevajo pojave značilne za etnične socialne manjšine, imajo težave z ohranjanjem svoje izvorne kulture. Širijo se zaostreni procesi diglosije, ki dopuščajo komunikacije v izvornem jeziku le v primarnih odnosih imigrantske etnične skupnosti, ob dominaciji kulture imigrantske družbe, postajajo procesi adaptacije zmeraj bolj neprostovoljni. Enostranski procesi adaptacije se vse bolj usmerjajo proti procesom akomodacije (minimalne prilagoditve, ki začasno suspendira konflikte) in k procesom neprostovoljne asimilacije. Na ekonomskem področju v delovnih odnosih kjer obstoje procesi adaptacije, je kategorija zaposlenih imigrantov prisiljena enostransko se prilagajati na zahteve imigrantske družbe in tudi ti pro-

cesi postajajo enostranski in neprostoovoljni ter pogosto prehajajo v procese akomodacije. Za kategorijo nezaposlenih imigrantov ni mogoče omenjati obstoj procesov adaptacije na ekonomskem področju, tu se včasih razvijajo procesi akomodacije, predvsem pa procesi nasprotij in konfliktov.

Akulturacijski procesi postajajo neskladni z drugimi doseženimi stopnjami asimilacije, hkrati pa se v krizi kažejo tudi neskladja znotraj akulturacijskih procesov. Akulturacija postaja v glavnem neprostoovoljni in enostranski proces zaradi dominacije imigrantske kulture. Vse manj je možnosti, da bi se akulturacija razvijala v smeri razvitejše akulturacije, (prostoovoljne, enakopravnejše, bolj dvosmerne), ki bi bila povezana z razvitejšo adaptacijo — kulturnim pluralizmom. Kriza potiska akulturacijo v nerazvito akulturacijo in v višje stopnje prisilne asimilacije. Neskladja znotraj akulturacije se kažejo med: zunanjimi in notranjimi oblikami, med jezikovno in drugimi oblikami akulturacije med razvojem akulturacije, ki jo dosegajo kategorije zaposlenih imigrantov in tistimi, ki je dosegajo kategorije nezaposlenih imigrantov. V krizi se lahko akulturacijski procesi pravljajo v višje stopnje prisilne asimilacije, lahko pa ostajajo dalj časa na nizki razvojni stopnji nerazvite akulturacije.

Drugo generacijo prizadevajo v krizi konflikti med kulturami, pritiski enostranskih in neprostoovoljnih akulturacij, kar odseva v krizi njihove etnične identitete in v generacijskih konfliktih.

V krizi se sprožajo tudi neskladja znotraj procesov asimilacije. Zaposleni imigranti npr. dosegajo delovno, ne pa hkrati tudi strukturalno in identifikacijsko asimilacijo. Za imigrante neredko njihove emigrantske etnične skupnosti spet bolj postajajo njihove referenčne skupine. Povečajo se neskladnosti med nizko razvito strukturalno in višje razvito identifikacijsko asimilacijo, ki odsevajo v izrazitih pojavih marginalnosti imigrantov. Srečujemo tudi pojave, ko so višje stopnje strukturalne asimilacije neskladne z nižjimi stopnjami identifikacijske asimilacije, kar je povezano z zavedanjem diskriminacije ter manjšinskega statusa in kar hkrati vpliva na upadanje identifikacijske asimilacije.

Krizni časi kažejo na obstoj neskladja med posameznimi konjunktivnimi procesi. Prihaja do neskladnosti med ekonomsko adaptacijo zaposlenih imigrantov in procesi akulturacije. Ekonomsko instrumentalno adaptacijo dosegajo zaposleni imigranti na višji ravni, akulturacijski procesi pa ostajajo zaradi diskriminacije na nizki ravni. Pri zaposlenih imigrantih ekonomska adaptacija v krizi narašča, akulturacija pa upada. Pri kategoriji nezaposlenih imigrantov je ekonomska adaptacija na nizki ravni, ali se znižuje, z njo vred pa tudi akulturacija.

7. Spremembe disjunktivnih procesov imigrantov

Na splošno lahko ugotovimo, da kriza širi in pogloblja disjunktivne procese, ki zadevajo imigrante. Porajajo se novi družbeni segmenti oddaljevanja imigrantov, ki pred kriznimi razmerami niso prisotni ali vidni. Zaradi večdimenzionalnosti disjunktivnih procesov se kažejo neskladnosti znotraj disjunktivnih procesov in tudi med njimi.

Profilirajo se odnosi etnične stratifikacije in poglobi se socialna etnična distanca med imigranti in domačini, kakor tudi med različnimi etničnimi skupinami imigrantov. Medsebojne komunikacije so površne, nepopolne in obremenjene z negativnimi predsodki in stereotipi, z medsebojno ogroženostjo, s konkurenčnostjo, ki nastaja zaradi redkosti delovnih mest. Širijo se procesi segregacije in nastajajo manj javni deprivilegirani sistemi, v katerih živijo imigranti. Na ta način dominantna večina ohranja svoje prednosti in se izogiba konfron-

tacij z imigrantsko manjšino, ki morejo v kriznih razmerah povzročiti hude konflikte.

Širijo se diskriminacijski pojavi, ki so očitni na področju zaposlenja, stanovanja, šolanja, političnega in socialnega odločanja ter socialne varnosti. Z diskriminacijskimi, javnimi in prekritimi ukrepi imigrantske družbe ščitijo privilegije domačinov, pospešujejo selekcijo imigrantov in njihovo remigracijo.

Močno so med imigranti v obdobju družbene krize razširjeni tudi pojavi socialne dezorganizacije. Kriza, ki predvsem prizadene nižje sloje, povzroča med imigranti razširitev pojavov socialne negotovosti (iz trajnih postajajo občasni imigranti, ne vedo koliko časa bodo lahko še ostali v imigrantski družbi, nejasne so jim razmere v izvorni emigrantski družbi). In tako zmanjšana socialna varnost, mnoge omejitve in pritiski, potiskajo imigrante v razmere socialne dezorganizacije in patologije. Imigrantska etnična skupnost se bolj diferencira na temelju odnosov do imigrantske in emigrantske družbe, poglobijo se generacijski konflikti med imigranti, kar načenja kohezivnost imigrantske etnične skupnosti. Širijo se pojavi negativnega nacionalizma in ksenofobije zaradi domneve ogroženosti domačinov s strani imigrantov. Prav tako izbruhnejo pojavi negativnega nacionalizma zaradi ogroženosti imigrantov s strani domačinov in drugih imigrantskih etničnih skupin. Ko se razširi kriza, se morajo mnogi imigranti transformirati iz trajnih v začasne, iz zaposlenih s stabilnim statusom, v nezaposlene z negotovim statusom, kar povzroča nove pojave anomalije, razmere vrednostnih in normativnih praznin, ki so na sploh značilne za prehodna socialna obdobja, v katerih se znajdejo imigranti. Anomijo med imigranti v krizi pojasnjuje tudi mnogo devijantni dejavniki vertikalne mobilnosti, ki jih uporabljajo imigranti, da ohranijo svoj ogroženi socialni položaj. Med pripadniki druge generacije imigrantov lahko govorimo o pojavih anomalije mobilnosti (visoke aspiracije pa majhne možnosti). V krizi prizadevajo imigrante večsmerni pojavi alienacij: odtujajo se od imigrantske družbe, svoje imigrantske etnične skupnosti, od izvorne družbe in od drugih etničnih skupin imigrantov. Srečujemo se z različnimi posebnimi oblikami socialne dezorganizacije med imigranti: neustrezna identifikacija, neskladnosti v identifikaciji, različne vrste demoralizacije, preobčutljivosti, begi pred realnostjo, ki se morejo stopnjevati v socialno patološke pojave.

8. Spremembe konfliktov in nasprotij prizadevajo imigrante

Na različnih ravneh nastajajo raznoteri procesi nasprotovanj in konfliktov, ki se povezujejo z drugimi disjunktivnimi procesi. Že nazadovanje konjunktivnih procesov do enostranskih, neprostovoljnih nižjih stopenj adaptacije in akulturacije ali akomodacije in prisotnost asimilacije, vzbuja procese nasprotovanj in konfliktov. Ravni nasprotij in konfliktov imigrantov so: imigrantska družba, imigrantska etnična skupnost, generacije imigrantov, druge etnične skupine imigrantov, emigrantska izvorna družba. Kriza diferencirane omenjene družbene sklope, kjer nastajajo nasprotja in konflikti. Sprostijo se pota za širjenje negativnih predsodkov in stereotipov; od predsodkov in stereotipov, do diskriminacije in zaostrenih konfliktov, pa je le majhen korak in tako procesi nasprotovanj, kot oblike blažjih konfliktov, prehajajo v zaostrene konflikte.

Proučevanja krize razkrivajo obstoj globalnih konfliktov na ravni med nerazvitimi emigrantskimi in razvitimi imigrantskimi družbami (med periferijo in centrom). Mednarodne migracije poglobljajo medsebojne prepade in ne rešujejo razvojnih problemov emigrantskih družb, kar postaja še posebej očitno v krizi. Neprostovoljne remigracije povečujejo nezaposlenost v emigrantskih

družbah, povečuje se demografska neskladnost v teh družbah, notranji konflikti med regijami, zaradi zaposlitvenih neskladij med njimi, prizadet je razvoj posameznih gospodarskih panog. Neugodne ekonomske razmere omejujejo suverenost emigrantskih držav, ki jim razvite imigrantske družbe zmeraj bolj narekujejo ekonomske pogoje in omejitve.

Emigrantske države zaostajajo za sodobnim tehnološkim razvojem, kar je povezano tudi z omejenimi možnostmi, da bi te države doživele spremembe socialne družbene strukture. V njih ostaja množica nekvalificirane delovne sile, ki zapušča kmetijstvo, ali živi delno zaposlena, ali nezaposlena v mestih. Tako se obeta da bodo nerazvite, zaostale za razvitimi še za dve fazi razvoja (industrijske in mikroelektronska faza). Prihodnji imigrantski delavci bi se po imigraciji znašli na prehodu iz ruralnega in neurbaniziranega načina dela in življenja v urbaniziranem in industrijskem načinu dela in življenja, domačini v imigrantski družbi pa bi že prehajali iz industrijskega v postindustrijski povezanega z znanjem in novo tehnologijo. Ta pojav utegne odpreti še globlje konflikte med imigranti in domačini. Sodobna kriza te konflikte že nakazuje, ko ostajajo za imigrantske delavce nekvalificirani, priučeni, rutinski poklici, ozke tehnološke operacije na ravni odtujenega neustvarjalnega dela, domačinom pa so odprli ustvarjalnejši poklic med njimi tisti, ki nastajajo na novi tehnologiji mikroelektronike.

Družbena kriza in pa spremembe, ki jih povzroča sodobna tehnološka revolucija, pospešujejo konflikte med nerazvitimi in razvitimi državami in sprožajo konflikte med imigranti v okolju imigrantskih družb.

Konflikti v imigrantski družbi, v kriznih časih diferencirajo imigrante. Del imigrantov reagira z odporom proti imigrantski družbi in z utrjevanjem kohezivnosti svojih imigrantskih etničnih skupnosti, drugi del pa z apatijo, ali s pospešenim vključevanjem v asimilacijske procese, ki jim zagotavljajo varnost in morebitno promocijo. Takšna diferenciacija med imigranti sproži tudi med njimi konflikte in nasprotovanja. V konfliktih s avtohtonim prebivalstvom, ki postaja v posebnih kriznih razmerah nestrpn, da ohrani privilegije, so kategorije nezaposlenih imigrantov in kategorije, ki so dosegle poklicno in socialno promocijo ter tako postale konkurenčne autohtonemu prebivalstvu.

Tako prihaja do notranje razrednih in medrazrednih konfliktov. Imigranti z višjim družbenim položajem, največkrat doseženim s parvenijskim vzponom, se znajdejo v konfliktih tudi z drugimi kategorijami imigrantov. Manipulacija imigrantskih družb z imigrantskimi etničnimi skupinami in z razglašanjem enih bolj ogroženih od drugih — po načelu etnične stratifikacije, odseva na konflikte med različnimi etničnimi skupinami imigrantov. Prezreti ne gre konfliktov, ki nastajajo v emigrantski družbi med remigranti (višji status) in prebivalci, ki niso emigrirali.

Kriza profilira razredne odnose in pri imigrantih se izrazito kaže njihov subproletarski položaj. Čeprav je ekonomski položaj pri zaposlenih imigrantih ugoden, je njihov socialni položaj nizek in se v krizi še znižuje. Socialni položaj nezaposlenih imigrantov pa je skladno nizek. Kriza še naprej diferencira družbeni položaj imigrantov in na njihov ekonomski položaj vplivajo različne možnosti dopolnilnega dela, razlike glede dohodkov v posameznih regijah, panogah ipd.

Krizne razmere upočasnijo procese sodobne proletarizacije imigrantskih delavcev, ki se vse bolj po kvaliteti življenja, organiziranosti ipd. razločujejo od proletariata avtohtonega prebivalstva in ostajajo na ravni preindustrijskih, nesodobno proletariziranih, subproletarskih kategorij. Prizadevajo jih omejene mobilnostne možnosti. Pojavljajo se nemobilne kategorije in kategorije, ki se jim družbeni položaj znižuje. Del imigrantov je bil navajen na manjšo vertikalno mobilnost navzgor v imigrantski družbi, (lahko govorimo o majhni intenzivnosti

in večji splošnosti vertikalne mobilnosti imigrantov) in blokada mobilnosti, ali socialna nazadovanja, morejo sprožiti pri teh kategorijah različne konflikte ali pa remigracijsko usmerjenost. Promotivni imigranti se bolj asimilirajo in distancirajo od svojih imigrantskih etničnih skupnosti. Relativno obsežna pa je v krizi hitra vertikalna mobilnost navzdol — prehod zaposlenih v nezaposlene imigrante, ki povzročajo različne, nasprotujoče si reakcije imigrantov. Kriza potiska tudi del avtohtonega prebivalstva na nižje družbene položaje in znajdejo se v konkurenci z imigrati ter v konfliktih z njimi. Razredni in mobilnostni problemi imigrantov so v kriznih razmerah pomemben vidik njihovih konfliktov v imigrantski družbi.

9. Neskladnost znotraj disjunktivnih procesov in med disjunktivnimi procesi

Krizne razmere sprožajo pojave neskladnosti znotraj disjunktivnih procesov, imigrantov, ki so na nekaterih družbenih področjih imigrantskih družb bolj prisotni, na drugih pa manj. Hitre spremembe zaposlenih v nezaposlene imigrante povzročajo dinamiko diskriminacij, anomalije ipd. Procesu odtujenosti od imigrantske družbe, ali njenih delov, največkrat ne vzpodbujajo tudi odtujenosti imigrantov od njihovih imigrantskih etničnih skupnosti. Večsmernost odtujenosti imigrantov in večsmerni konfliktni in nasprotovalni procesi, ki se v krizi dinamično spreminjajo, govorijo za neskladja znotraj disjunktivnih procesov. Različne kategorije imigrantov so v različnih konfliktnih odnosih, do različnih segmentov imigrantske družbe. Generacijske cepitve imigrantov in asimilacionistično, segregacionistično, apatično ipd. usmerjene imigrantske etnične skupine, vzbujajo medsebojne konflikte različnih dimenzij.

Krizna dinamika razkriva, da si imigranti z nekaterimi segmenti imigrantske družbe v konfliktih z drugimi v nasprotjih, kar pomeni, da se srečujemo z neskladnostjo med disjunktivnimi procesi. Različne kategorije imigrantov so v različnih disjunktivnih odnosih do posameznih segmentov imigrantske družbe, ki se utegnejo zaradi krizne dinamike hitro spreminjati. Socialni status imigrantov je v krizi gibljiv in velja, da so imigranti z višjim socialnim statusom bolj odtujeni od imigrantske etnične skupnosti in izvirne družbe kot imigranti z nižjim socialnim statusom, ki so do njiju v drugačnih disjunktivnih odnosih. Kategorije zaposlenih imigrantov se spreminjajo v kategorije nezaposlenih, med katerimi najdemo več pojavov socialne dezorganizacije, kot med kategorijami zaposlenih imigrantov, kjer gre za drugačno strukturo disjunktivnih procesov. V normalnih razmerah je razvoj disjunktivnih odnosov z imigrantsko družbo vzbujal konjunktivne odnose z emigrantsko družbo in z imigrantsko etnično skupnostjo in obratno. V krizi pa so lahko imigranti v konfliktu z imigrantsko družbo in v nasprotovanjih z emigrantsko družbo in obratno.

BIBLIOGRAFIJA

- Dictionary of Sociology, Littlefield, Adams, New Jersey 1962, str. 280
- »Immigration: The American Problem Comes to Europe«, *Transatlantic Perspectives*, 9, VIII, 83
- R. Chepulis: »Return Migration: A Theoretical Framework«, v: D. Kubat; ed: The Politics of Return, International Return Migration in Europe, Centro Studi emigrazione, Roma, 1984, str. 239—247.
- A. Richmond: »Explaining Return Migration«, *ibidem*, str. 269—277.
- P. Klinar: »Mednarodne migracije v kriznih razmerah«, *Migracije, bilten* 29, RI FSPN, Ljubljana 1982, str. 22—29.
- A. Lebon: »Return Migration from France, Policies and Data«, v: D. Kubat ed: The Politics of Return, str. 153—171.
- D. Kubat: »Introduction«, *ibidem*, str. 1—8.
- P. Klinar: »Tokovi povratnika i njihovi problemi u domaćoj okolini« *Migracije, bilten* 22, RI FSPN, Ljubljana 1978, str. 72—80.
- P. Klinar: »Remigrants from the Underdeveloped Areas of Emigrant Society and the Problem of their Reintegration«, v: Papers Presented on 9th World Congress of Sociology, Uppsala, JUS—ISS, Ljubljana 1978, str. 82—106.
- K. Hopfner, M. Huber: »Regulating International Migration in the Interest of Developing Countries, World Employment Programme Research«, *Working Papers*, ILO, Geneva, februar 1978.
- Družbeni dogovor o začasnem zaposlovanju jugoslovanskih delavcev v inozemstvu in vračanje jugoslovanskih državljanov z dela v inozemstvu«, *Uradni list SFRJ*, št. 39/74
- D. Papademetriou: »Return to the Mediterranean Littoral« in D. Kubat: The Politics of Return, Centro studi emigrazione Roma 1984, str. 259—269.
- E. McLean Petras: »Economic Consequences of Migration and Return«, *ibidem*, str. 251—259.
- Z. Baletić: »International Migration and Modern Economic Development with Special Reference to Yugoslavia«, *International Migration Review*, New York, vol. 16, 60/82, str. 736—757.
- B. Kayser: »European Migrations, The New Pattern«, *International Migration Review* vol. XI/2, 1977, str. 232—240.
- P. Martin, M. Houston: »The Future of International Labour Migration«, *Journal of International Affairs*, vol. 33/2, 1979, str. 232—240, 311—333.
- R. Rist: »The European Economic Community and Manpower Migrations«, *Journal of International Affairs*, vol. 33/2, 1979, str. 201—218.
- E. Heršak: »Aspekti problematike migracije radne snage u poslijeratnoj Evropi«, Zagreb 1. junij 1983 (semiransko delo na podiplomskem študiju na FSNP)
- J. Widgren: The Migratory Chain, OECD Paris, 1978; »Kružni tok migracija«, *Rasprave o migracijama*, Zagreb 1979—1—62.
- E. Heršak: »Preobražaj migracijske perspektive emigracijskih zemalja: Primjer Italije« (nacrt mag. rada), Zagreb 1982, str. 118.
- W. Böhning: »International Migration and the International Economic Order« *Journal of International Affairs*, vol. 33/2, 1979, str. 187—200.
- Vesna Mikačić: »Adaptacija, integracija i asimilacija naših iseljenika u prekomorskim zemljama«, *Teme o iseljeništvu*, Zagreb, 1976, str. 1—5.
- Ž. Tanić: Proletariat izvan domovine. Prosveta Beograd 1979, str. 190—194, 229—231.
- M. Oriol: »Report on Studies of the Human and Cultural Aspects of Migrations in Western European 1918—1979«, European Science Foundation, Strasbourg 1981, str. 100—104.
- D. Storer: »The Preservation of Immigrant Cultures, A Contemporary Dilemma for Host Societies«, *International Migration*, vol. XVII, 1/2, 1979, str. 230—241.
- H. Pekin: »Participation of Migrants in the Political Life of their Country of Origin in the Context of their Adaptation«, *International Migration*, vol. XVIII., no. 1, 2, 1979, str. 226—229.
- C. Almeida: »Consultative Participation and the Role of Immigrants Associations in Relation to the Country of Origin«, *International Migration*, vol. XVII. 1, 2, 1979, str. 189—208.

- E. Sušič; D. Sedmak: *Tiha asimilacija*, SLORI, Trst, 1983, str. 31, 32.
- M. De Ley: »French Immigration Policy since May 1981«, *International Migration Review*, New York 62, od 17/1983, str. 196—211.
- A. Sivanadan: »Imperializem in neorganski razvoj v silikonski dobi«, *Časopis za kritiko znanosti VIII*, 1980, 37—38, str. 79—99.
- A. Ule: »Svetovna družbenoekonomska kriza in sprememba družbene vloge znanosti«, *Naši razgledi XXXII*, 11, 3, 83, str. 125—126.
- H. Jelden: »A Model for Building a Cooperative World«, *International Migration*, vol. XVI, no. 1, 1978, str. 3—9.
- Sklepi obeh predsedstev Jugoslavije 1973, »Zakon o osnovnih pogojih za občasno zaposlovanje in zaščito jugoslovanskih delavcev na delu v tujini, 1973«.
- I. Baučić: »Stanje vanjskih migracija iz Jugoslavije krajem 70. godine«, v: *Razprave o migracijama*, 57, Centar za istraživanje migracija, Zagreb, 1979, str. 1—46.
- F. Stare: »Možnosti za vrnitev naših delavcev na tujem v domovino«, *Delavska enotnost*, Ljubljana, 1982, str. 97, 98.
- Knuth Donse: »Foreign Workers in FRG«, International Institut for Comparative Social Research, Berlin, Junij 82, str. 75.
- P. Klinar: »Phenomena of Social Structure, Incongruity«, Mimeographed, Ljubljana 1983, str. 27.
- Karli Coppers: »Migration, Remigration and Economic Cooperation — Sweden helps to Promote Job Creation in Jugoslavia«, Stockholm 1982, Mimeographed, str. 94.
- I. Svetlik: »Sociološka koncepcija brezposlenosti«, Doktorska disertacija, FSPN, junij 1983, str. 76—96, 283—306.
- P. Klinar: »Mednarodne migracije v sodobnih kriznih razmerah«, *Migracije, bilten*, 31, RI FSPN, Ljubljana 1983, str. 1—41, 81—102.
- R. Rogers: »Return Migration in Comparative Perspective«, v: *The Politics of Return*, str. 227—301.
- P. Klinar: »Sociološka teoretična izhodišča dvojezičnosti. Družbeni procesi med etničnimi skupinami, v: Dvojezičnost individualne in družbene razsežnosti, Društvo za uporabo jezikoslovja, SRS, Ljubljana 1984, str. 3—11
- Symposium on the Position of the Second Generation of Yugoslav Immigrants in Sweden«, vols 1, 2, Commission for Migration Research, Sweden, Stockholm, 1981
- C. Hirschman: »Immigrants and Minorities: Old Questions for New Directions in Research«, *International Migration Review*, New York, 58, vol. 16/1982, str. 474/485
- B. Berry: »Race and Ethnic Relations«, Houghton Mifflin, Boston, 1965, str. 171/219, 327/349
- T. Shibutani in dr.: *Ethnic Stratification*, Mac Millan, Toronto, 1969, str. 107—114, 571—572
- M. Clinard: *Sociology of Deviant Behaviour*, New York, 1965, str. 491—550
- P. Klinar: »Sociološki prispevek k razkrivanju in preraščanju kriznih pojavov v mednarodnih odnosih«, v: *Krizni pojavi — Zihrelovi dnevi 1982*, FSPN, Ljubljana, 1983, str. 407, 408
- P. Klinar: »Migracije kot pojavi socialne dezorganizacije«, *Teorija in praksa*, 6—7, 1971, str. 529—539
- M. Barron: »Ethnic Anomie«, v: M. Barron: *Minorities in a Changing World*, A. Knopf, New York, 1967, str. 15—22
- S. Mežnarčič: »Sociološki vidiki notranjih migracij v Jugoslaviji« (Doktorska disertacija), FSPN, Ljubljana, november, 1984, str. 20—26
- P. Klinar: »Mednarodne migracije«, *Obzorja*, Maribor, 1976, str. 75—83, 204—216
- R. Bach, L. Schraml: »Migration, Crisis and Theoretical Conflicts«, v: *International Migration Review*, New York, vol. 16, 58/1982, str. 320—342
- M. Kobe: »Mikroelektronska tehnološka revolucija in marksizem«, *Teorija in praksa* 20, 12/83, str. 1731—1738
- A. Groz: »Zbogom proletariat«, *Radnička štampa* Beograd, 1982, str. 84—112
- K. Svalastoga: »Social Differentiation«, D. Mc Kay, New York, 1959, str. 59—66
- A. Meleuski: »The Degree of Status Incongruence and its Effects«, v: M. Tumin ed.: *Reading on Social Stratification*, Prentice Hall, New Jersey, 1979, str. 82—92
- P. Klinar: »Imigrantski proletariat«, *Naši razgledi*, 3/9. 2, 79, str. 68/69

- S. Mallet: »Nova radnička klasa« i Promjene u savremenom razvijenom kapitalizmu I, Komunist Beograd 1979, str. 289—310
- I. Loldthorpe: »Mit o buržoaziranju«, v: Marksizam i savremeno društvo, Beograd, 1979, str. 414—417
- O. Houghlin: »Ethnic Factors in Social Mobility«, v: N. Smelser: Reading of Economic Sociology, Prentice Hall, New York, 1965, str. 122/128
- N. Wiley: »The Ethnic Mobility«, Social Problems, 2/1967, str. 147—159
- N. Toš: »Percepcija delovne promocije«, v: Slovenci v Nemčiji, Migracije, bilten 8, CJMMK FSPN, Ljubljana, 1975, str. 93—101
- P. Klinar: »Proučevanje poklicne mobilnosti in načina življenja pomurskih delavcev v ZRN in sklepanje o njihovi remigracijski usmerjenosti; Migracije, bilten 8, RI FSPN, Ljubljana, 1982, str. 1—40
- P. Klinar: »Remigracije v kriznih razmerah«, Migracije, bilten 33, RI FSPN, Ljubljana, 1985, str. 6—53.

CHANGES IN MIGRATION PHENOMENA IN THE LAST DECADE

SUMMARY

Discussion in this paper centres on certain changes that concern European migration in the contemporary situation of crisis. Analysis upholds the viewpoint that migrants' and emigration countries' possibilities are limited, and that their interests are not taken into consideration. This is clearly shown from the aspect of migration policy effect, by changes in the migration process and in the class structure of migrants.

Characteristic changes in contemporary European migration are critically presented with regard to their economic, relatively free-choice, organized and temporary significance.

Criticism is aimed at declared integration for migrants, at other aspects of the migration policies of immigration countries as well as the realisation of intended migration policies of emigration countries. We read of changes in adaptation and acculturation processes, of changes of diverse disjunctive processes, and especially of conflicts and controversies. Analysis is directed towards the incongruity within and between social processes. Since the crisis brings out class relations and deepens internal and interclass conflicts, these aspects of change in migration phenomena are also included in the discussion.